

**Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**  
**Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University**

ISSN: 2147-0049 e-ISSN: 2147-2823

RTEUIFD, June 2018, (13): 211-230

**İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinin Gözüyle Vatanseverlik Değeri**  
**The Value of Patriotism from the Perspective of the Students of Imam Hatip**  
**Secondary Schools**

**Bayramali Nazıroğlu**

Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,  
Din Eğitimi Anabilim Dalı  
Assoc. Prof., Recep Tayyip Erdogan University, Divinity Faculty,  
Department of Religious Education  
Rize/Turkey

[bayramali53@hotmail.com](mailto:bayramali53@hotmail.com)

ORCID ID: [www.orcid.org/0000-0003-2091-614X](http://www.orcid.org/0000-0003-2091-614X)

**Mehmet Zeki Göksu**

Dr. Öğr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,  
Din Eğitimi Anabilim Dalı  
PhD. St., Recep Tayyip Erdogan University, Divinity Faculty,  
Department of Religious Education  
Rize/Turkey

[mzekigoksu@hotmail.com](mailto:mzekigoksu@hotmail.com)

ORCID ID: [www.orcid.org/0000-0003-0875-2226](http://www.orcid.org/0000-0003-0875-2226)

**Makale Bilgisi / Article Information**

**Makale Türü / Article Types:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Received:** 1 Mart / March 2018

**Kabul Tarihi / Accepted:** 17 Mayıs / May 2018

**Yayın Tarihi / Published:** 20 Haziran / June 2018

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Haziran / June

**Sayı / Issue:** 13 **Sayfa / Pages:** 211-230

**Plagiarism:** This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/rteuifd>

## İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinin Gözüyle Vatanseverlik Değeri\*

**Öz:** Bu çalışmanın amacı, imam hatip ortaokullarında vatanseverlik değerinin bilişsel anlamda hangi düzeyde öğrenildiğinin araştırılmasıdır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Erzincan il merkezindeki iki imam-hatip ortaokulunda okuyan sekizinci sınıf öğrencileri; çalışma grubunu da bu öğrenciler arasından maksimum çeşitlilik örneklemesiyle seçilen toplam on altı öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama tekniği olarak odak grup görüşmesi, veri toplama aracı olarak da yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Öğrencilerin çizim ve açıklamaları; *bayrak, on beş temmuz ve şehitlik* şeklinde üç alt tema; vatanseverlik tarifleri de *sahip çıkmak, feda etmek ve sevmek* şeklinde yine üç alt temada odaklanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler; vatan mefhumunu, salt bir toprak parçasından ziyade üzerinde yaşayanlarla ve yaşananlarla birlikte algılamaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin vatanseverlik tariflerinde en çok fedakârlık; vatanseverliğin zıddı konusunda da ihanet vurgusu yaptıkları görülmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Eğitim, Din Eğitimi, Vatanseverlik, İhanet, İmam Hatip Ortaokulu.

## The Value of Patriotism from the Perspective of the Students of Imam Hatip Secondary Schools

**Abstract:** The purpose of this study is to investigate the cognitive level of patriotism value learned in imam-hatip secondary schools. Qualitative research methodology and case study pattern are used in the study. The universe of the research is composed of eighth grade students from two imam-hatip middle schools in Erzincan in 2016-2017 academic year; the study group is composed of sixteen students selected from these students with sampling maximum diversity. In the research, focus group interview was used as data collection technique and semi-structured interview form was used as data collection tool. The data obtained from the research were evaluated via descriptive analysis. Drawings and explanations of the students were presented in three sub-themes; the flag, July the fifteenth, and martyrdom. Their patriotism description were given under three sub-themes in the form of protecting, sacrificing and loving. According to the results of the research, the students perceive the homeland both livings and upheavals. In addition, sacrifice is the most striking emphasis in patriotism descriptions of students; emphasis on betrayal is also remarkable on the opposite of patriotism.

**Key Words:** Education, Religious Education, Patriotism, Traitorousness, Imam-Hatip Secondary School.

### القيمة الوطنية عند طلاب المدارس المتوسطة للأئمة والخطباء

**ملخص:** يستهدف هذا البحث كشف مستوى الطلاب المعرفي للقيمة الوطنية في المدارس المتوسطة للأئمة والخطباء. واعتمدنا في دراستنا على المنهج الوصفي واستخدمنا وحدة دراسة الحالة. يتكون الميدان الدراسي من طلاب الصف الثامن من مدرستين للأئمة والخطباء في مدينة أرزنجان في العام الدراسي ٢٠١٦-٢٠١٧. وتشكلت مجموعة الدراسة من ستة عشر طالباً تم اختيارهم بتمثيل الحد الأقصى. واستخدمنا طريقة المقابلة المركزة واستمارة المقابلات شبه المنظمة وتم تقييم البيانات بطريقة التحليل الوصفي. تمحورت رسوم وبيانات الطلاب في ثلاثة مواضيع فرعية؛ العلم وخمسة عشر تموز/يوليو والشهادة. أما تعريفاتهم الوطنية فتركزت في ثلاثة مفاهيم فرعية؛ الحمالية والفداء والمحبة. ومن النتائج التي يمكن قولها: إن إدراك الطلاب للوطن لا يتكون من مجرد قطعة أرض بل مركب مع فيه وما حدث عليه. ومن الملاحظ أيضاً أنهم يلمحون إلى الخيانة في سياق تعريفهم لحب الوطن بالمقابل للفداء والوطنية. **كلمة مفتاحية:** التربية، التربية الدينية، حب الوطن، الخيانة، مدرسة الأئمة والخطباء المتوسطة.

\* Bu makale, Mehmet Zeki Göksu tarafından Doç. Dr. Bayramali Nazıroğlu'nun danışmanlığında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanmakta olan doktora tezinden üretilmiştir.

## GİRİŞ

Değer kavramı; faydalı, anlamlı, hikmetli ve gerekli tutum ve tavırları<sup>1</sup> betimlemek için kullanılan kapsayıcı bir kavramdır. Eğer bir kişi değerlerden söz ediyorsa, açık ya da kapalı bir şekilde insan davranışlarını yönlendiren temel ilkelerden bahsediyor demektir.<sup>2</sup> Dolayısıyla değeri, değerli kılan insan ve insanın oluşturduğu habitustur.<sup>3</sup> Çünkü insan, değerlerini ilişki kurduğu varlıklarla oluşturur ve yaşadığı hayat çerçevesinde elde ettiği bilgiler sonucu değer kavramına kendi anlamını yükler.<sup>4</sup> Bir başka ifadeyle her insan, temel noktalarda genele bağlı kalmak koşuluyla kendi özgün değer anlayışını inşa etmekte belli bir özgürlük alanına sahiptir. Bu alanın, kısmen göreceli bir karaktere de sahip olduğu bilinmelidir. Kuşkusuz her insanın davranışı, onun kendine ve çevresine ait biricik değerleriyle anlam kazanır ya da insan, sahip olduğu değerlere uygun tutum ve davranış geliştirir.<sup>5</sup>

Vatanseverlik kavramı ise; toplumları, kültürleri ve kültür çevrelerini bütünleştirecek potansiyele sahip bir sevgi türüdür.<sup>6</sup> Buradan hareketle bir sevgi türü ve dolayısıyla bir değer alanı olarak vatanseverliğin, bir yandan kişinin milletine derinden ve duygusal bir bağlılık hissetmesi, diğer yandan da ona karşı duyduğu sevgi ve gurur derecesini<sup>7</sup> açığa çıkaran ve çok da sorgulanamayan güçlü bir duygusal bağlılık hattını temsil ettiği söylenebilir. Özellikle toplulukçu yurttaşlık anlayışına sahip toplumlar, çocuklarına diğer değerlerle birlikte vatanseverlik eğitimini de öncelikli olarak vermeye dikkat ederler. Çünkü bu tip toplumlarda Güngör'ün ifadesiyle<sup>8</sup> düşmana karşı vatanın korunması, ancak ona karşı duyulan sevgi ve bağlılıkla mümkündür ve bu terbiye daha çok genç yaşlarda verilmelidir.

---

<sup>1</sup> Mahmut Balcı, *Değerleri Yaşatmak ve Değerler Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 133.

<sup>2</sup> Ruth E. D. Crick, "Farklı Kavramlar mı, Madalyonun İki Değişik Yüzü mü?", *Değerler Eğitimi Konferans Bildirileri*, ed. Metin Taşdemir (İstanbul: Damla Yayınevi, 2012), 196-202.

<sup>3</sup> Habitus kavramı için bk. İbrahim Yücedağ, "'Habitus'tan 'Mutatlaşırma'ya Toplumsalın İnşası", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37 (2016): 111-133.

<sup>4</sup> Süleyman Hayri Bolay, "Aşkın Değerler Buhranı", *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, ed. Recep Kaymakcan v.dğr. (İstanbul: Dem Yayınları, 2013), 60.

<sup>5</sup> Bk. Recep Kaymakcan, "Gençlerin Dini Değerlere Bakışı Türkiye ve Avrupa Karşılaştırması", *Değerler Eğitimi Konferans Bildirileri*, ed. Metin Taşdemir (İstanbul: Damla Yayınevi, 2012), 13.

<sup>6</sup> Gürkan Ergen, "Eleştirel-Bilinçli Sevgi Eğitimi", *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi* 8/12 (2006): 150.

<sup>7</sup> Bk. Leonie Huddy - Nadia Khatib, "American Patriotism, National Identity, and Political Involvement", *American Journal of Political Science* 51/1 (2010): 63-77.

<sup>8</sup> Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1997), 160.

Türkiye’de 1997 yılında İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nda yapılan değişlikle daha önce bir meslek lisesi olarak eğitim istemi içinde kendine oldukça güçlü bir alan açmış olan imam hatip liselerinin kapatılan orta kısımları ile ilköğretim okullarına çevrilen diğer ortaokullar, 30 Mart 2012 tarihinde kabul edilen (kamuoyunda “4+4+4 yasası” olarak da bilinen) 6287 Sayılı Kanun’la farklı bir formatta olsa da tekrar açılmıştır. Yeni kanunla imam hatip ortaokullarında kültür derslerinin yanı sıra, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Kur’an-ı Kerim, Hz. Muhammed’in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersleri zorunlu olarak; ayrıca Din, Ahlak ve Değerler alanı kapsamında dört kredilik Kur’an-ı Kerim dersi de seçmeli olarak okutulmaya başlanmıştır.

Türk toplumunun önemli bir kesiminin gözünde *değer kazandıran okullar* olarak önemli bir algıya sahip olan bu kurumlar<sup>9</sup> yenilenen müfredatıyla değerler eğitimi bağlamında daha etkili hale getirilmeye çalışılmıştır. Hem muhafazakâr hem de seküler çevrelerde belli kesimlerin lehte ya da aleyhte istismarına açık bir alanda eğitim-öğretim yapan bu okullardan dinini sahih ve bilimsel bilgiye dayalı olarak bilen, millî-manevi değerleri benimsemiş, çok kültürlü toplum yapısına saygılı ama aynı zamanda fen ve matematik bilimlerinde de mahir, donanımlı ve çağdaş yeni nesillerin yetiştirilmesi beklenmektedir. Bu beklenti, kuşkusuz imam hatip okullarının ve orada verilen din ve değer eğitiminin önemini daha da artırmaktadır.

Değerler ve değerlerin eğitimi alanında Türkiye’de bazı akademik çalışmaların yapıldığı bir gerçektir. Ama doğrudan yeni müfredat doğrultusunda eğitim verilen imam hatip ortaokulu öğrencilerinin vatanseverlik değerine yönelik algılarını ortaya koyan bir çalışma tespit edebildiğimiz kadarıyla henüz yapılmamıştır. Bu bakımdan bu çalışmanın amacı imam hatip ortaokullarında verilen vatanseverlik değerini eğitiminin sekizinci sınıf öğrenci algılarına göre bilişsel olarak hangi düzeyde öğrenildiğinin araştırılması şeklinde belirlenmiştir.

Bu makalede ilk önce araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verilecek, ardından bulgular üç başlık altında ele alınacaktır. Son olarak da tartışma ve sonuç kısmıyla makale tamamlanacaktır.

---

<sup>9</sup> Saffet Sancaklı, “Dindar Neslin Yetişmesinde İmam-Hatip Okullarının Fonksiyonu / Etkisi”, *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Ortaokulları*, ed. İlhan Erdem (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2017).

## 1. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, deseni, çalışma grubu, veri toplama tekniği ve araçları, verilerin toplanması ve analizi hakkında bazı temel bilgiler yer almaktadır.

### 1.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem; kültür analizi, olgubilim, kuram oluşturma, durum çalışması ve eylem araştırması gibi bir dizi farklı yaklaşımı içine alan şemsiye bir kavramdır.<sup>10</sup> Araştırmada, adı geçen yaklaşımlardan durum çalışması deseni tercih edilmiştir. Çünkü durum çalışması, güncel bir olguyu, kendi yaşam alanı içinde çalışan görgül bir araştırma yöntemidir.<sup>11</sup> Durum çalışmalarında belirli bir olay, program ya da olguya odaklanılarak toplanan verilerin betimlenmesi önemlidir.<sup>12</sup> Bir başka ifadeyle, bu tip çalışmalarda katılımcı gözlemleri, derinlemesine görüşmeler ve doküman toplama yoluyla elde edilen verilerin derinlemesine incelenmesi yapılır.<sup>13</sup> Dolayısıyla bu çalışmada belirtilen hususlar dikkate alınarak araştırmaya en iyi hizmet edecek desenin durum çalışması deseni olduğu düşünülmüş ve araştırma sürecinde bu desenin tüm gerekliliklerinin uygulanmasına özen gösterilmiştir.

### 1.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Erzincan il merkezinde bulunan iki imam-hatip ortaokulunda (15 Temmuz Şehitleri İHO-Demirkent Terzibaba İHO) okuyan sekizinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bilindiği gibi nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünü belirlemeye dair kesin bir kural yoktur. Çünkü nitel araştırmalarda geçerlik ve anlamlılık, örneklem büyüklüğüne değil, elde edilen verilerin bilgi yüklü olmasına ve araştırmacının bunları elde etme yeteneğine ve yorumlama becerisine bağlıdır.<sup>14</sup> Bu bakımdan yeterli ve sağlıklı veri elde etmek ve görüşmede maksimum çeşitliliği sağlamak için amaçlı örneklem stratejilerinden

<sup>10</sup> Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013), 45.

<sup>11</sup> Bk. Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 313.

<sup>12</sup> Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırma, Desen Uygulama İçin Bir Rehber*, ed. Selahattin Turan (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013), 43-44.

<sup>13</sup> Corrine Glesne, *Nitel Araştırmaya Giriş*, ed. Ali Ersoy - Pelin Yalçınoğlu (Ankara: Anı Yayıncılık, 2013), 30.

<sup>14</sup> Michael Quinn Patton, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir (Ankara: Pegem Akademi, 2014), 244-245.

maksimum çeşitlilik örnekleme benimsenmiştir. Bu doğrultuda her birinde sekiz öğrenci olan iki grup oluşturulmuş ve toplam on altı öğrenci çalışma grubuna dâhil edilmiştir. Amaçlı örneklem stratejisinin seçilme amacı, evreni temsil eden katılımcılar belirlenirken özel bilgilerin ve deneyimlerin kullanılması esasına<sup>15</sup> riayet etme düşüncesidir.

**Tablo 1: Çalışma Grubuna Dair Bazı Temel Bilgiler**

No	Rumuz	Cinsiyet	Sınıf	Okulu
1	Ö1	Erkek	8	İHOa
2	Ö2	Erkek	8	İHOa
3	Ö3	Erkek	8	İHOa
4	Ö4	Kadın	8	İHOa
5	Ö5	Kadın	8	İHOa
6	Ö6	Kadın	8	İHOa
7	Ö7	Kadın	8	İHOa
8	Ö8	Kadın	8	İHOa
9	Ö9	Kadın	8	İHOb
10	Ö10	Kadın	8	İHOb
11	Ö11	Kadın	8	İHOb
12	Ö12	Kadın	8	İHOb
13	Ö13	Erkek	8	İHOb
14	Ö14	Erkek	8	İHOb
15	Ö15	Erkek	8	İHOb
16	Ö16	Erkek	8	İHOb

### 1.3. Veri Toplama Tekniği ve Aracı

Araştırmada veri toplama tekniği olarak odak grup görüşmesi kullanılmıştır. Bundan amaç; katılımcıların diğer katılımcılarla eşzamanlı olarak ve seri bir şekilde kendi özgün yorumlarını yapmalarını ve buna ek olarak diğer katılımcılarla etkileşimli bir şekilde fikirlerini beyan etmelerini temin ederek nitelikli veri elde etmektir.<sup>16</sup>

Araştırmada veri toplama aracı olarak ise araştırmacılar tarafından hazırlanan açık uçlu üç sorudan oluşan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Ayrıca katılımcı öğrencilerin görüşlerini daha farklı biçimde ifade edebilmeleri için görüşme sırasında kendilerine verilen kâğıtlara vatanseverlik hakkında resim / çizim yapmaları istenmiş; bu dokümanlar görüşme sonrası araştırmada kullanılmak üzere toplanmıştır.<sup>17</sup>

<sup>15</sup> Berg L. Bruce - Howard Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, ed. Hasan Aydın (Konya: Eğitim Yayınevi, 2015), 71.

<sup>16</sup> Bruce - Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 189-190; Glesne, *Nitel Araştırmaya Giriş*, 177; Patton, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, 386.

<sup>17</sup> Bk. Bruce - Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 205-206.

#### 1.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler, adı geçen okullarda yapılan odak grup görüşmelerinde araştırmacı katılımlı kamera kaydı yapılarak toplanmıştır. Uygulama öncesinde araştırmacının amacı ve odak grup görüşmesinin genel kuralları hakkında katılımcılara bilgi verilmiş; bu bağlamda gönüllülük esasına göre katılımın olduğu, elde edilen verilerin rumuz isimlerle değerlendirmeye alınacağı, görüntülerin hiçbir şekilde yayınlanmayacağı ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı, verilen cevapların doğru ve yanlış şeklinde değerlendirilmeyeceği, sorulan sorulara içtenlikle cevap verilmesinin yeterli olduğu vurgulanmıştır. Görüşmeler tamamlandıktan sonra transkripsiyon ve analiz için kamera kayıtları yedekli olarak muhafaza edilmiştir.

#### 1.5. Verilerin Analizi

Kamera kayıtlarının transkribe edilmesiyle ortaya çıkan veriler, nitel yöntem araştırma programı olan ve RTEÜ BAP projesiyle temin edilen NVIVO 11 PLUS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Görüşmelerin analizinde betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Bu yönteminin bir gerekliliği olarak veriler, önceden belirlenen temalara göre özetlenmiş ve yorumlanmıştır.<sup>18</sup> Raporun niteliğini artırmak için betimsel bulgular, analizler ve üzerinde odaklanılan her bir yorum, kısa ve öz şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.<sup>19</sup>

#### 1.6. Geçerlik ve Güvenirlilik

Araştırmada geçerliliğin sağlanması için gerekli önlemler alınmıştır. Bu bağlamda veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular hazırlanırken toplam yedi alan ve eğitim araştırmaları uzmanına gönderilerek yapılan dönütler ışığında gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Görüşme formu ve soru listesi hazırlanırken soruların açık uçlu, yönlendirme içermeyen ve katılımcının anlayacağı yalınlıkta olmasına özen gösterilmiş, uzman görüşü alınan formlar araştırma yapılacak okullardan yedinci sınıf düzeyinde seçilen beş öğrenci ile test edilmiş, elde edilen sonuçlar tartışılmış ve gerekli düzeltmelerden sonra forma nihai şekli verilmiştir.

<sup>18</sup> Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 256.

<sup>19</sup> Bk. Patton, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, 511.

## 2. BULGULAR

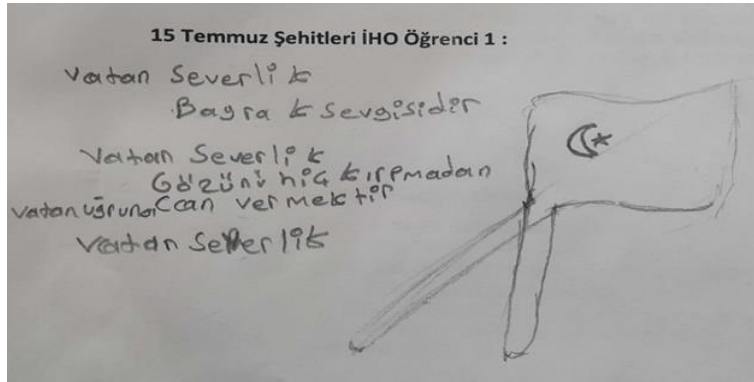
Bu bölümde, öğrencilerin görüşme sorularına verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular yer almaktadır.

### 2.1. Öğrencilerin Resim / Çizimlerinde Vatanserverlik Değeri

Araştırmada vatanserverlik sözcüğünü duyunca öğrencilerin zihinlerinde oluşan ilk imajı tespit etmek amacıyla kendilerine A4 kâğıtları dağıtılarak, onlardan bu kâğıtlara vatanserverlikle ilgili bir resim / obje çizmeleri istenmiştir. Burada temel amaç, öğrencilerin izlenimlerinin yansıdığı ilk duyguyu tespit etmek olduğundan öğrencilerden sınırlı zaman içinde ve herhangi bir boya vb. malzeme kullanmadan çalışmaları istenmiştir. Daha sonra çizdikleri resimlerle ilgili kendilerine ne anlatmak istedikleri de sorulmuş ve öğrencilerin çizim ve açıklamalarında ortaya çıkan sonuçlar; *bayrak, on beş temmuz* ve *şehitlik* şeklinde üç alt tema olarak tasnif edilmiştir.

Öğrencilerin çizimlerine bakıldığında yarısının *bayrak* alt teması altında toplandıkları anlaşılmaktadır. Öğrencilerin bayrak temalı çizimlerinde ve çizimlerini açıkladıkları ifadelerinde uğruna akan kanların, feda edilen canların (Ö1, Ö6, Ö8, Ö15) birlik ve beraberliğin, bağımsızlığın, vatani sevmenin sembolü olan (Ö7, Ö11, Ö12) bayrağı anlatmak istediklerini belirttikleri görülmektedir. Bu temaya ait öğrenci çizimleri ve görüşlerinin bazıları aşağıdaki gibidir:

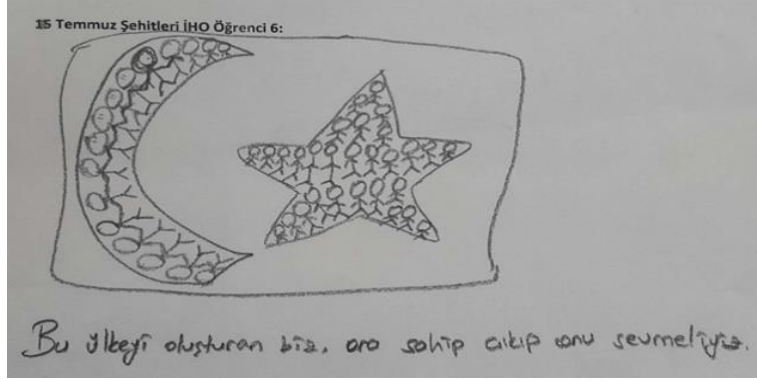
#### Resim 1: Ö1'e Ait Vatanserverlik Çizimi



Ö1'in yaptığı çizime ait açıklaması: "Vatanserverlik, bayrak sevgisidir, gözünü hiç kırmadan vatan uğruna can vermektir."

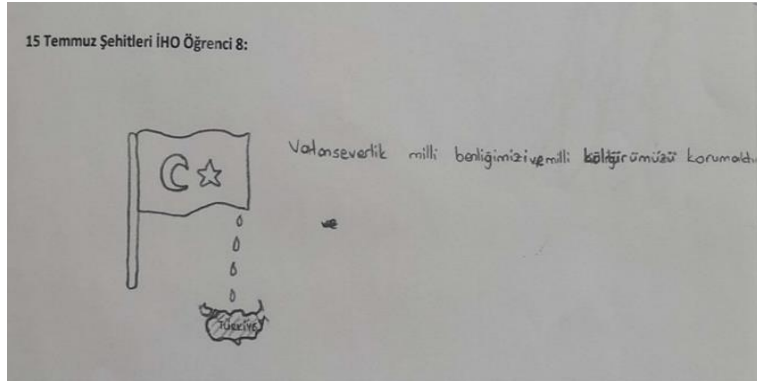


### Resim 2: Ö6'ya Ait Vatanseverlik Çizimi



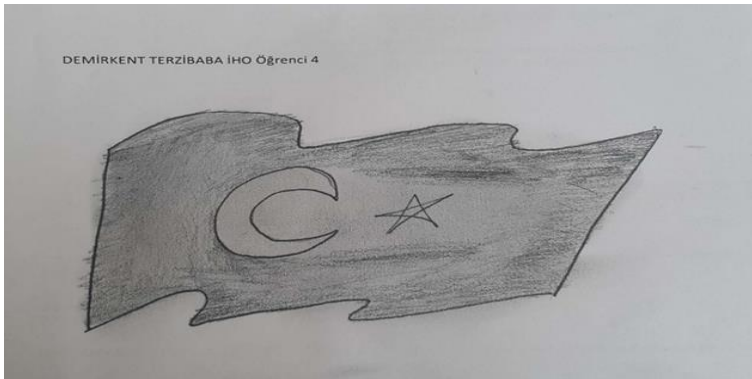
Ö6'nın yaptığı çizime ait açıklaması: "Bayrak çizdim ve ay ve yıldızı insanlar oluşturuyor. Bu ülkeyi oluşturan biz. Ona sahip olup onu sevmeliyiz."

### Resim 3: Ö8'e Ait Vatanseverlik Çizimi



Ö8'in yaptığı çizime ait açıklaması: "Bayrak çizdim. Bayrak uğruna, Türkiye için akan kanları çizdim."

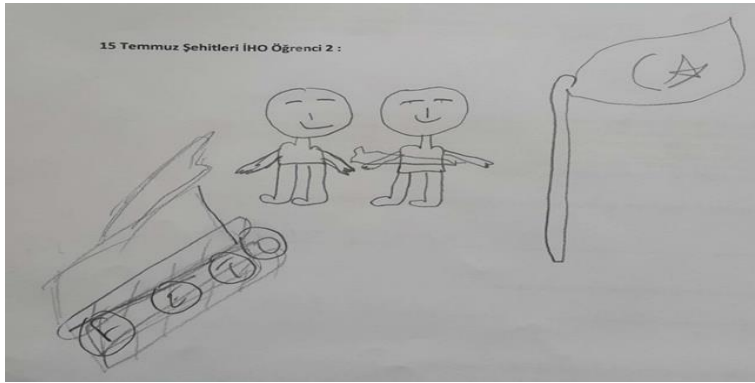
### Resim 4: Ö12'ye Ait Vatanseverlik Çizimi



Ö12'nin yaptığı çizime ait açıklaması: “Bizim vatanımızı sevmemizin en güzel sembolü bence bayraktır. Herkes de böyle kabul ediyor. Sonuçta biz onu kanlarımızla kazandık.”

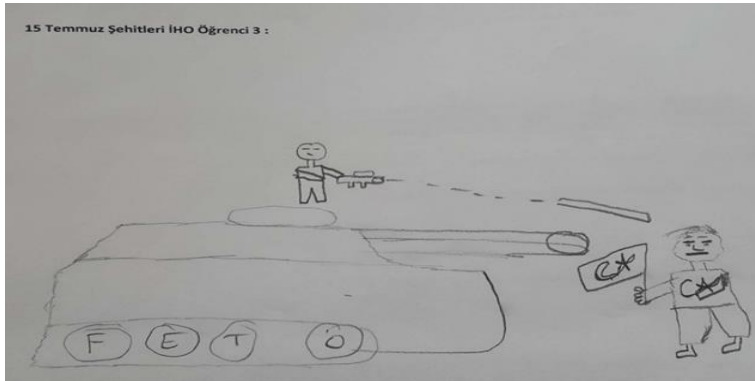
*Bayrak* alt temasının yanı sıra dört öğrencinin çizimi 15 Temmuz alt teması altında toplanmıştır. Bu temaya giren öğrencilerin çizimlerinde ve çizimlerini açıkladıkları ifadelerinde ‘vatan haini’ askerin tankı vatandaşın üzerine sürmesi (Ö2, Ö3) ve bu hainlere karşı vatandaşın ülkesini savunması (Ö4, Ö5) gibi imajlar ön plana çıkmaktadır. Bu temaya ait öğrenci çizimleri ve görüşleri aşağıdaki gibidir:

### Resim 5: Ö2'ye Ait Vatanseverlik Çizimi



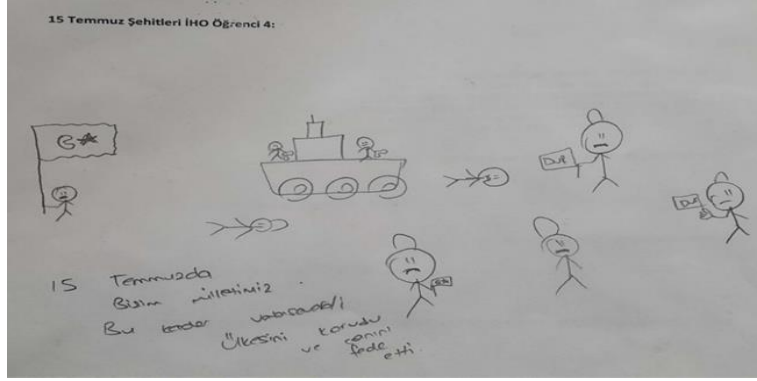
Ö2'nin yaptığı çizime ait açıklaması: “Savaşan bir asker tankı vatandaşın üzerine sürerken diğeri onun önüne geçip kendini feda ediyor.”

### Resim 6: Ö3'e Ait Vatanseverlik Çizimi



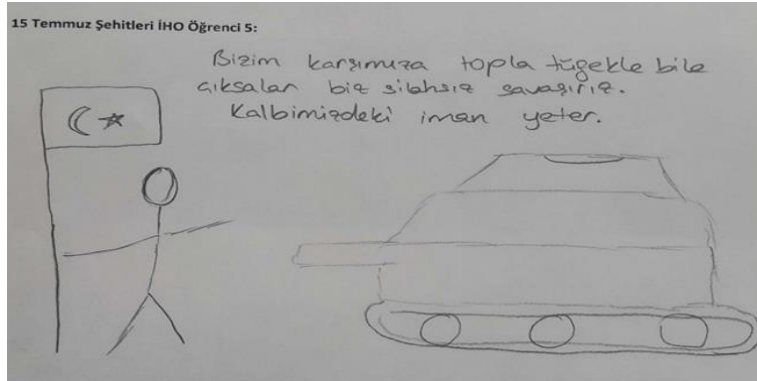
Ö3'ün yaptığı çizime ait açıklaması: “15 Temmuz darbesinden esinlendim. Bizim tankımız ve hainlerin önüne vatansever askerimiz ve vatandaşımız Türkiye'sini kimseye vermemek için tankın önüne geçiyor.”

### Resim 7: Ö4'e Ait Vatanseverlik Çizimi



Ö4'ün yaptığı çizime ait açıklaması: "15 Temmuz darbesinde vatandaşımızın ülkeyi korumak için canını feda etmesi..."

### Resim 8: Ö5'e Ait Vatanseverlik Çizimi



Ö5'in yaptığı çizime ait açıklaması: "(Ö4 ile benzer bir şey yaptım. Adam çizdim darbeye direniyor. Bizim karşımıza topla tüfekle bile çıksalar, biz silahlı savaşırız, kalbimizdeki iman yeter."

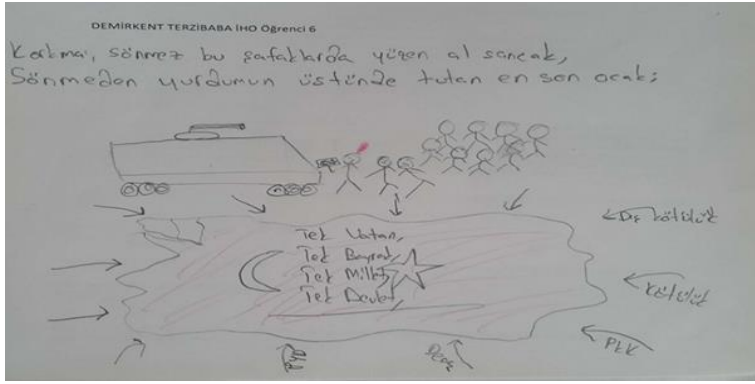
Bayrak ve 15 Temmuz'dan sonra öğrenci çizimlerinin odaklandığı bir diğer tema da *şehitlik*'tir. Toplam dört öğrencinin çizimi bu tema altında toplanmaktadır. Öğrenciler, çizimlerinde vatan uğruna her şeyini feda eden (Ö9), tankın önüne yatıp şehit olan (Ö14), canını feda eden (Ö15) ve vatanını savunan (Ö10) insanları yansıtmaya çalışmışlardır. Bu temaya ait öğrenci çizimleri ve görüşleri aşağıdaki gibidir:

#### Resim 4: Ö9'a Ait Vatanseverlik Çizimi



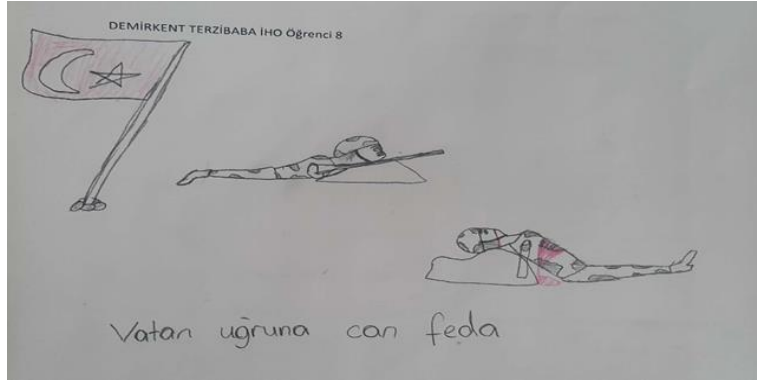
Ö9'un yaptığı çizime ait açıklaması: "Bu vatanın kolay kolay ele geçirilemeyeceğini, vatan uğruna neler feda edildiğini, vatani için her şeyini feda edebilen insanları çizdim."

#### Resim 50: Ö14'e Ait Vatanseverlik Çizimi



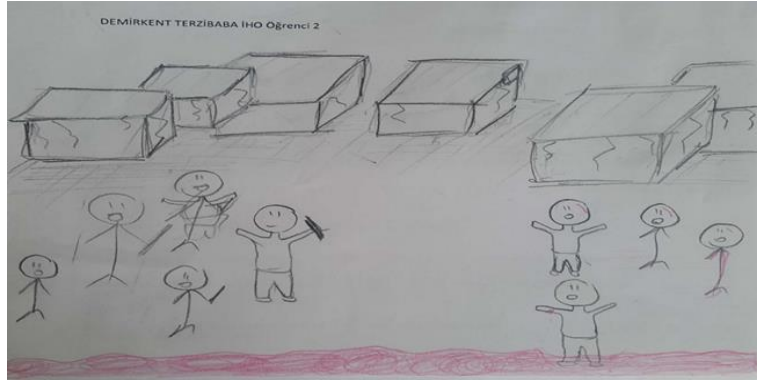
Ö14'ün yaptığı çizime ait açıklaması: "Resimimde tankın önüne yatan vatansever kişileri çizdim. Bütün kötülöklere karşı PYD/PKK neyse işte hocam, bütün kötölöklere, tek vatan, tek millet, tek bayrak, tek devlet olmak. Bir de hocam en son ocak yani son koruyucu olarak herkesin bizden medet ummasını anlatmak istedim."

### Resim 61: Ö5'e Ait Vatanseverlik Çizimi



Ö15'in yaptığı çizime ait açıklaması: "Vatan uğruna can vermiş erler."

### Resim 72: Ö10'a Ait Vatanseverlik Çizimi

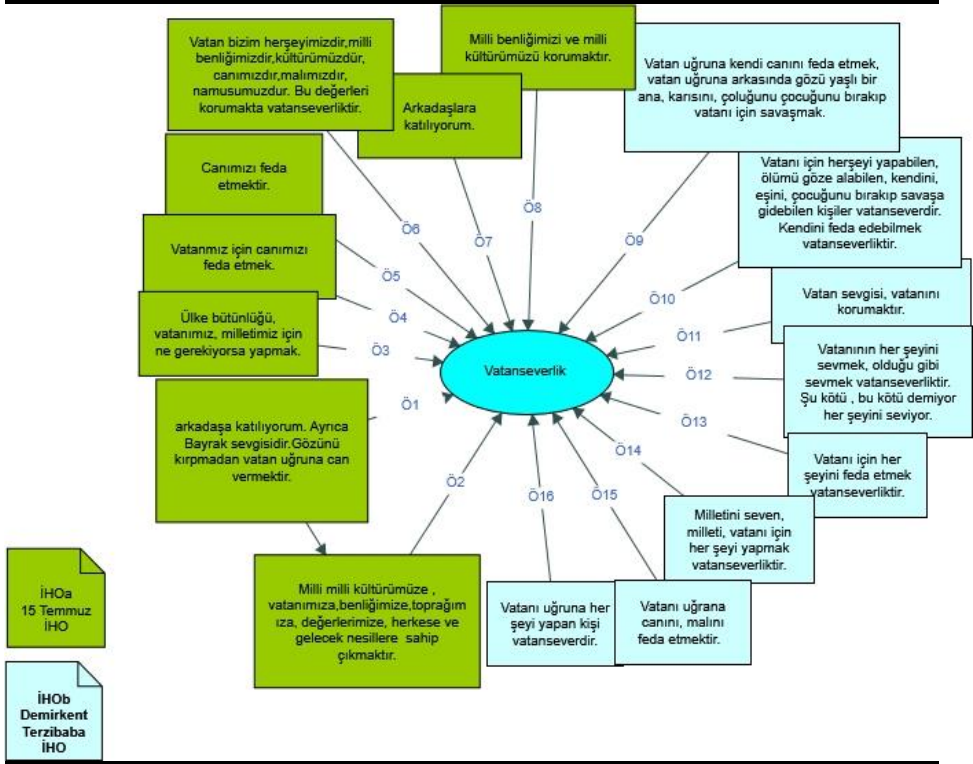


Ö10'un yaptığı çizime ait açıklaması: "Vatan sevgisi, her yer yıkılmış, dökülmüş olmasına rağmen, şehirleri batık bir halde olmasına rağmen, kötülere karşı elinde hiçbir silahı olmadan, hiçbir yardım olmadan, her durumda vatani savunmayı anlatan bir resim çizdim. Çünkü vatani seven kişi her hâlükârda gider, korkmadan gider, karşı tarafın silahı var bizim yok, öleceklerini bildikleri halde ilerliyorlar. Resmimde bunu anlatmaya çalıştım."

## 2.2. Öğrencilerin Vatanseverlik Tarifleri

Araştırmada imam hatip ortaokulu öğrencilerinden vatanseverliği tarif etmeleri istenmiştir. Öğrencilerin yaptıkları tarifler incelendiğinde tüm görüşlerin *sahip çıkmak, feda etmek ve sevmek* şeklinde üç alt temada toplanabileceği anlaşılmıştır. Her bir öğrencinin yaptığı tarif, Şekil 1'de ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

Şekil 1: İHO Öğrencilerinin Vatandaşlık Tarifleri



*Sahip çıkmak* temasına ilişkin öğrenci görüşleri incelendiğinde; Ö2'nin "Vatandaşlık, millî kültürümüze, vatanımıza, benliğimize, toprağımıza, değerlerimize, herkese ve gelecek nesillere sahip çıkmaktır." diyerek tarif ettiği vatandaşlığı, sadece bir kara parçasını savunmaktan öte kimliği oluşturan öğelerin korunması olarak da algıladığı görülmektedir. Ö1'in de "Arkadaşa katılıyorum; ayrıca bayrak sevgisidir..." diyerek vatana sahip çıkmayı bayrak sevgisiyle aynı düzlemde ele aldığı anlaşılmaktadır. Katılımcı öğrencilerden Ö3 ise vatandaşlık için; "Ülke bütünlüğü, vatanımız, milletimiz için ne gerekiyorsa yapmak!" şeklinde bir tarif getirmektedir. Bu tarifte genel kavramlar kullanılsa da alt metin olarak vatana sahip çıkma kaygısının baskın çıktığını söylemek mümkündür. Benzer şekilde Ö6 da; "Vatan bizim her şeyimizdir, millî benliğimizdir, kültürümüzdür, canımızdır, malımızdır, namusumuzdur; bu değerleri korumak da vatandaşlıktır." diyerek vatandaşlığı vatana ve millete ait ne varsa onu korumak şeklinde oldukça geniş bir perspektiften bakarak nitelendirmektedir. Bunların yanı sıra beş öğrenci daha (Ö7, Ö8, Ö16, Ö14, Ö11) benzer ifadelerle vatandaşlığı aidiyet üzerinden tarif etmektedirler.

*Feda etmek* alt temasına ilişkin öğrenci görüşleri incelendiğinde öğrenciler oldukça coşkulu bir fedakârlıktan hareketle vatanseverliği yaşam da dâhil olmak üzere her şeyden vazgeçirecek bir değer olarak nitelendirmektedirler. Örneğin Ö4 için vatanseverlik; “Vatanımız için canımızı feda etmektir.” Ö1 için bu duygu ve heyecan daha da belirgindir: “Vatanseverlik, gözünü kırpmadan vatan uğruna can vermektir.” Benzer duygu ve heyecan Ö10`da zirve yapmaktadır: “Vatanı için her şeyi yapabilen, ölümü göze alabilen, kendini, eşini, çocuğunu bırakıp savaşa gidebilen kişiler vatanseverdir. Kendini feda edebilmek vatanseverliktir.”. Bunların dışında beş öğrencinin daha bu minvalde görüş belirttikleri (Ö5, 07, Ö15, Ö13, 09) görülmektedir.

Öğrenci tariflerinden çıkarılan *sevmek* alt temasına ilişkin görüşler incelendiğinde ise bazı öğrencilerin vatanseverliği iyisiyle kötüsüyle vatani sevmek ve zor durumlara katlanmak olarak algıladıkları anlaşılmaktadır. Söz gelimi Ö12, bu görüşünü kayıtsız şartsız sevmek imajı oluşturarak dile getirmektedir: “Vatanının her şeyini sevmek, olduğu gibi sevmek vatanseverliktir. Şu kötü, bu kötü demiyor her şeyini seviyor.” Bu temada ele alınabilecek Ö9’un görüşleri ise özellikle çoğulcu düşünce barındırması bakımından dikkate değerdir: “Vatanını seven bir insan vatanında yaşayan insanları iyisiyle ve kötüsüyle her şeyiyle kabul eder, iyisine de kötüsüne de saygı duyar.” Buradan hareketle araştırmanın yapıldığı dönemlerdeki siyasal konjonktürden etkilendiği açık olan Ö15’in ek söz alarak dile getirdiği şu sözler de vatanseverliğe çoğulcu yaklaşım bakımından kayda değer ve olgun bir ifade olarak düşünülmelidir: “Hocam mesela referandumda hayır diyenler vatan düşmanı mıdır dediler ya, evet diyen de Türk vatandaşı, hayır diyen de Türk vatandaşı, sonuçta iki yol da birbirine gidiyor, yani o oyu vermeleri de vatanseverlik vermemeleri de vatanseverliktir.”

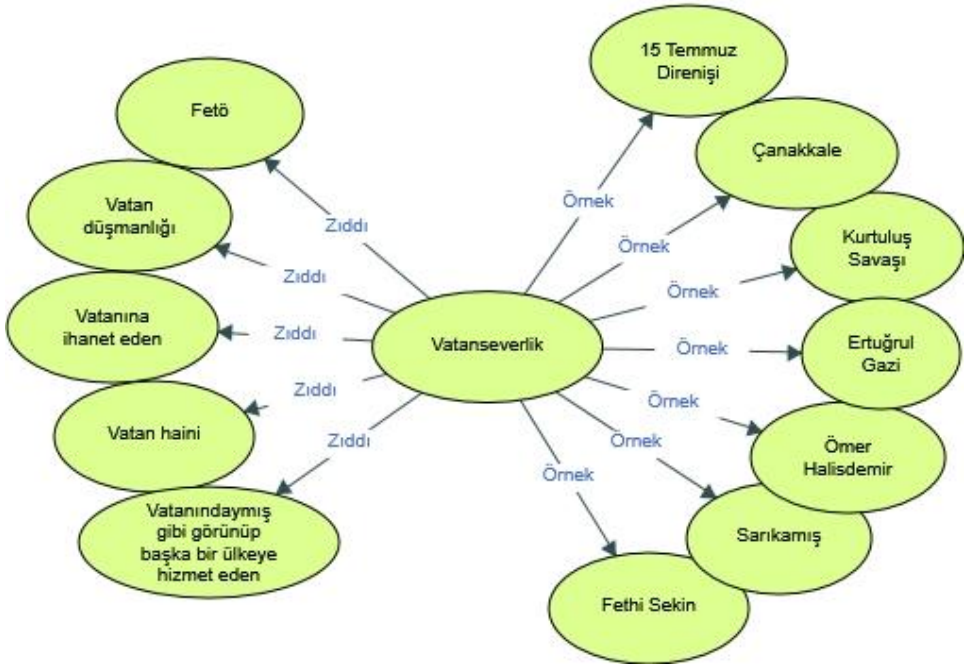
### 2.3. Öğrencilerin Vatanseverlik Değerinin Zıddı Hakkındaki Görüşleri ve Vatanseverliği Örneklendirmeleri

Öğrencilerin vatanseverlik değeri hakkındaki görüşlerini açığa çıkarma sürecini tamamlamak için çizim ve tariflerinin ardından vatanseverliğin zıddından ne anladıklarını belirlemek için onlara “Vatanseverliğin zıddı nedir?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Bu soruya İHOa öğrencilerinden Ö1, “İhanet”; Ö2, “Hainlik”; Ö5, “FETÖ” demiş, diğer öğrenciler de başlarını sallayarak ya da jest ve mimik hareketleriyle arkadaşlarını tasdik etmişlerdir. İHO b öğrencilerinden Ö10, “Vatan düşmanlığı, hainlik”; Ö12, “Vatanına ihanet eden”; Ö13, “Hainlik eden”; Ö14 ve Ö15, “İhanet eden”; Ö16, “Vatan haini” diye cevap vermişlerdir. Aynı gruptan Ö10 ek



olarak “İkiyüzlülük, vatanındaymış gibi görünüp başka bir ülkeye hizmet eden”, Ö12 de yine ek olarak “Mesela FETÖ gibi, Türk vatandaşı gibi davrandı, ama öyle yapmadı.” demişlerdir. Öğrenci cevapları bir bütün olarak değerlendirildiğinde; öne çıkan kavramların hainlik, ihanet ve FETÖ olduğu anlaşılmaktadır.

**Şekil 2: Öğrencilerin Vatansızlık Değerinin Zıddı ve Vatansızlığa Verdikleri Örnekler**



Görüşmeye katılan öğrencilerden son olarak vatansızlığa örnek vermeleri istenmiştir. Bu isteğe İHOa öğrencilerinden Ö3, “15 Temmuz Direnişi”; Ö6, “Çanakkale”; Ö7 ise “Kurtuluş Savaşı” diye karşılık vermiş; diğer öğrenciler de jest ve mimik hareketleriyle arkadaşlarını tasdik etmişlerdir. Aynı isteğe İHOb öğrencilerinden Ö10, “Çanakkale”; Ö12, “Ertuğrul Gazi, Ömer Halisdemir, hepsi”; Ö13, “Sarıkaş”; Ö14, “Fethi Sekin”; Ö16, “15 Temmuz” diye kısa cevaplar verirken, Ö9 daha ayrıntılı bir şekilde “Bir tane polis bile örnek verilebilir, tarihten örnek verecek olursak tarihimizdeki bütün kişiler vatansızdır.” demiştir.



## TARTIŞMA VE SONUÇ

Vatanseverlik değeri, çoğu zaman sevilmesi söz konusu olan vatanın içinde bulunduğu iç ve dış konjonktürün gölgesinde şekillenen, bu yönüyle bireysel ve toplumsal kimlik anlayışının önemli bir mütemmim cüzü haline gelen kritik bir değerdir. Ortaokul düzeyinde yani yaklaşık 12-14 yaşlarındaki imam hatip ortaokulu öğrencilerinin vatanseverlik değerine bakışlarını ele alan bu araştırma da söz konusu konjonktürün ne kadar etkili olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Araştırmada öğrencilerin kendilerinden istenen resim ve çizimlerde ortaya koydukları perspektifte, 2015 ve 2016 yıllarında hem PKK hem de FETÖ tarafından gerçekleştirilen saldırıların genç bireyler üzerinde yarattığı tahribatın izleri apaçık görülmektedir. Bu resim ve çizimler bir bütün olarak değerlendirildiğinde; öğrencilerin vatani sadece bir toprak parçasından ibaret görmedikleri, onu üzerinde yaşayanlarla ve yaşananlarla birlikte anlamlandırdıkları, vatani ve bayrağı, uğruna candan dahi vazgeçilecek kadar kutsallaştırdıkları rahatça anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin vatanseverlik değerine yönelik ortaya koydukları tariflerde en çok fedakârlık vurgusu dikkat çekmektedir. Öyle ki bu fedakârlık kişinin kendisini vatan karşısında yok sayması noktasına erişmektedir. Bu bakımdan vatanseverlik değerinin öğrencilerin değerler hiyerarşisinde en üst noktada konumlandırıldığı anlaşılmaktadır. Araştırmanın bu sonuçları, alan yazınındaki çalışmalarda<sup>20</sup> öğrencilerin vatanseverlik değerine karşı olumlu tutum düzeylerinin yüksek olduğunu gösteren bilimsel bulgularla uyumaktadır. Buradan hareketle fedakârlığı önceleyen vatanseverlik yaklaşımının Türk toplumunda ciddi bir karşılığı olduğunu, eğitim sisteminin de bunu pekiştirdiğini hatırlatmakta yarar vardır.<sup>21</sup>

Vatanseverliğin zıddına bakış ise kayıtsız şartsız ihanet sözcüğünde ete kemiğe bürünmektedir. Toplumda vatana ihanet kavramının oldukça geniş bir kullanım ağına sahip olduğunu ve bazen vatan hainliği ithamlarının sıradanlaştığı ve böylece vatana ihanetin anlamını yitirmeye yüz tuttuğu bir vasatta öğrencilerin düşüncelerinin günlük konuşma diline mahkûm olduğunu görmemek, oldukça

---

<sup>20</sup> Mehmet Elban, "Ortaöğretim Öğrencilerinin Vatanseverlik Tutumları: Ankara İli Kazan İlçesi Örneği", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 35 (2015): 451-462; Mehmet Nuri Gömlüksiz - Elif Cüro, "Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/1 (2011): 95-134.

<sup>21</sup> Bk. Aylin Kılıç Oğuz, *Fedakâr Eş-Fedakâr Yurttaş: Yurttaşlık Bilgisi ve Yurttaş Eğitimi* (İstanbul: Kitap Yayınları, 2007); Füsün Üstel, *'Makbul Vatandaş'ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008); Bayramalı Nazıroğlu, *Vatandaşlık ve Din Eğitimi* (İstanbul: Açılım Kitap, 2013).

zorlama bir bakış açısı gerektirmektedir. Benzer şekilde vatanseverlik için verilen örneklerde öğrencilerin medya, okul ortamı / kültürü ve müfredat gibi konjonktürü kontrol eden ve moda / aktüalite üreten yakın çevreye tabi olduklarını, savaş ve düşmanlık perspektifinden çıkamadıklarını; dolayısıyla bilimsel, dinsel, toplumsal ve bireysel yarar üreten mevcut ya da tarihsel kişi ve kurumları vatanseverliğin bir parçası olarak değerlendiremediklerini, bir başka ifadeyle yapıcı / demokratik vatanseverlikten ziyade kör / otoriter vatanseverliğe<sup>22</sup> daha yakın durduklarını göstermektedir.

Bütün bunlardan hareketle vatanseverlik değerinin konjonktürden bağımsız olarak kalıcı ve gerçekçi bir anlam dünyası içinde yeniden yorumlanması ve vatanseverliğin göstergelerinin çeşitlendirilmesi gerektiği açıktır. Bu bağlamda son dönemlerde yaşanan ve Türkiye'nin birlik, bütünlük ve bağımsızlığını tehdit eden gelişmelere karşı oluşan toplumsal hassasiyetler, elbette öğrencilerin vatanseverlik duygularının güçlendirilmesi bağlamında değerlendirilmelidir. Bu hususta vatanseverlik duygularını pekiştirecek etkinliklere okullarda / derslerde yer verilmelidir. Ancak vatanseverlik değeri işlenirken öğrencilerin gelişim durumu dikkate alınmalı, istismara ve ayrımcılığa açık alanlardan uzak durulmalıdır. Vatanın dil, din, renk, cinsiyet ve düşünce ayrımı gözetilmeksizin üzerinde yaşayanlar için ortak payda olduğu yapılan etkinliklerde vurgulanmalıdır. Vatanseverlik anlatısı, vatanın ve vatanda yaşayan insanların, orada cari kültürel, dinsel, tarihsel, toplumsal vb. değerleri kapsayacak şekilde geniş bir perspektifle eğitim ortamlarına dâhil edilmesidir. Sadece tek yönlü ve can vermeye indirgenmiş kör / otoriter bir vatanseverlikten ziyade hakkı, hukuku, çalışmayı, üretmeyi, iş ahlâkını, sorumluluğu, vergi vermeyi, kurallara uymayı ve eleştirmeyi teşvik eden; bunun yanında bilimsel, dinsel, toplumsal ve kültürel kalkınmayı önceleyen yapıcı / demokratik bir vatanseverlik algısı inşa edilmelidir.

<sup>22</sup> Bu ayrımlar hakkında detaylı bilgi için bk. Elban, "Ortaöğretim Öğrencilerinin Vatanseverlik Tutumları: Ankara İli Kazan İlçesi Örneği", 453-454.

**KAYNAKÇA**

- Balcı, Mahmut. *Değerleri Yaşatmak ve Değerler Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Bolay, Süleyman Hayri. "Aşkın Değerler Buhranı". *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*. Ed. Recep Kaymakcan - Seyfi Kenan - Hayati Hökeleklı - Mahmut Zengin - Şeyma Arslan. 55-70. İstanbul: Dem Yayınları, 2013.
- Bruce, Berg L. - Lune, Howard. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ed. Hasan Aydın. Konya: Eğitim Yayınevi, 2015.
- Crick, Ruth E. D. "Farklı Kavramlar mı, Madalyonun İki Değişik Yüzü mü?" *Değerler Eğitimi Konferans Bildirileri*. Ed. Metin Taşdemir. 196-202. İstanbul: Damla Yayınevi, 2012.
- Elban, Mehmet. "Ortaöğretim Öğrencilerinin Vatansverlik Tutumları: Ankara İli Kazan İlçesi Örneği". *The Journal of Academic Social Science Studies*. 35 (2015): 451-462.
- Ergen, Gürkan. "Eleştirel-Bilinçli Sevgi Eğitimi". *Burdur Eğitim Fakóltesi Dergisi* 8/12 (2006): 144-152.
- Glesne, Corrine. *Nitel Araştırmaya Giriş*. Ed. Ali Ersoy - Pelin Yalçinoğlu. Ankara: Anı Yayıncılık, 2013.
- Gömlüksiz, Mehmet Nuri - Cüro, Elif. "Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/1 (2011): 95-134.
- Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1997.
- Huddy, Leonie - Khatib, Nadia. "American Patriotism, National Identity, and Political Involvement". *American Journal of Political Science* 51/1 (2010): 63-77.
- Kaymakcan, Recep. "Gençlerin Dini Değerlere Bakışı Türkiye ve Avrupa Karşılaştırması". *Değerler Eğitimi Konferans Bildirileri*. Ed. Metin Taşdemir. 13-30. İstanbul: Damla Yayınevi, 2012.
- Kılıç Oğuz, Aylin. *Fedakâr Eş-Fedakâr Yurttaş: Yurttaşlık Bilgisi ve Yurttaş Eğitimi*. İstanbul: Kitap Yayınları, 2007.
- Merriam, Sharan B. *Nitel Araştırma, Desen Uygulama İçin Bir Rehber*. Ed. Selahattin Turan. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013.
- Nazıroğlu, Bayramali. *Vatandaşlık ve Din Eğitimi*. İstanbul: Açılım Kitap, 2013.

Patton, Michael Quinn. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Pegem Akademi, 2014.

Sancaklı, Saffet. “Dindar Neslin Yetişmesinde İmam-Hatip Okullarının Fonksiyonu / Etkisi”. *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Ortaokulları*. Ed. İlhan Erdem. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2017.

Üstel, Füsun. *‘Makbul Vatandaş’ın Peşinde: II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.

Yücedağ, İbrahim. “‘Habitus’tan ‘Mutatlaştırma’ya Toplumsalın İnşası”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakóltesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 37 (2016): 111-133.

Nazıroğlu, Bayramali – Gökse, Mehmet Zeki. “İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinin Gözüyle Vatanserverlik Değerı”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi Dergisi* 13 (2018): 211-230.

